

Zelfstandig leren in het talenonderwijs

1 juli 2011

Auteurs: [Helge Bonset](#), [Hetty Mulder](#)

Volume: [40](#)

Nummer: [5](#)

Pagina's: 359-378

Documenten

- [vonk_jrg40_078.pdf](#)

359 zelfstandig leren in het talenonderwijs helge bonset hetty mulder op de nederlandse scholen staat op dit moment het zelfstandig leren hoog op de agenda 1 in de toelichtende teksten bij de kerndoelen en examenprogramma s is herhaaldelijk sprake van zelfstandig leren of begrippen die daarmee verwant zijn zoals actief leren zelfstandig werken leren leren door allerlei ontwikkelingen groeide het inzicht vooral ook op de scholen zelf dat alle leerlingen en leraren gebaat zijn bij een activerende aanpak met ruimte voor zelfstandig werken en leren in deze bijdrage willen we een drietal kernbegrippen uit deze ontwikkeling verhelderen concretiseren en toepassen het zijn de begrippen zelfstandig werken zelfstandig leren en zelfverantwoordelijk leren we verhelderen deze begrippen eerst door ze nader te omschrijven en tegen elkaar af te zetten dan volgt een concretisering en toepassing van tweeerlei aard eerst demonstreren we hoe met begrippen be hulp van deze begrippen via een checklist onderwijsleersituaties de begrippen zelfstandig samen werken en onder wijsleermateriaal geanalyseerd enz zijn elders al eerder omschreven zowel kunnen worden daarna de vanuit de onderwijskundige hoek simons monstren we hoe met behulp zuylen 1995 nuy van vronhoven van de begrippen via een lijstje 1995 van der molen 1996 als vanuit de ontwerpadviezen onderwijsleersitua talenhoek couzijn rijlaarsdam 1996b ties en onderwijsleermateriaal ontworpen westhoff 1996 bonset rijlaarsdam kunnen worden bij dit laatste beperken we 1996 een goed uitgangspunt bieden ons tot de begrippen zelfstandig werken en simons en zuylen 1995 en westhoff zelfstandig leren de checklist en de con 1996 we geven hun inzichten hieronder structieadviezen zijn tot stand gekomen in gecombineerd in een schema weer het kader van het talenonderwijs vandaar de titel van dit artikel vormen van leren typen van leerlingen zelfstandig werken handelende leerling zelfstandig leren leerbekwame leerling zelfverantwoordelijk leren autonome leerling simons zuylen 1995 westhoff 1996 juli 2011 nummer 5 40e jaargang 360 zelfstandig samen werken zelfstandig leren bij zelfstandig samen werken bepaalt de bij zelfstandig leren probeert de leraar en of leraar en of de auteur van het leermateriaal de auteur van het leermateriaal leerbeslissin de

leertaken de manier waarop deze moeten uit te besteden aan leerlingen grofweg ten worden uitgevoerd en eventueel verschillen die beslissingen uiteen in twee cate lende routes die leerlingen kunnen kiezen er gorieen over het wat en over het hoe van is voor de leerlingen dus het leren leerlingen kunnen in beide op als dit meta weinig keuzevrijheid het zichten zelf keuzes maken boekaerts en cognitieve domein leren is docentgestuurd simons 1995 spreken in zo n geval van expliciet doel is van of docentbepaald hoe gedeelde sturing kenmerkend verschil met onderwijs ieren kaerts simons 1995 zelfstandig werken is dat leerlingen niet hoe te leren en alleen worden aangezet tot het zelfstandig leren hoe zo de leerlingen voeren de uitvoeren van leertaken maar ook tot het effectief mogelijk taken zo zelfstandig zelfstandig sturen van het leergedrag te leren besteden mogelijk uit dat bete de leraar en het kent dat de opdrachtfor in onderwijskundige termen leerlingen ver schoolboek mulering de leerling werven niet alleen zelfstandigheid in het expliciet aandacht goed op weg moet hel cognitieve domein maar ook in het meta aan de vaardigheid pen en dat her en der in cognitieve domein zij leren hoe zij leren en leren leren de opdrachten en oefen zij leren hoe zij zo effectief mogelijk kunnen ningen steun wordt leren daartoe leren zij keuzes maken zij het geboden aan de leerling steeds binnen bepaalde kaders eindtermen het schoolboek zorgt ervoor dat de leerling en examens vormen natuurlijk steeds de bui aan de gang kan gaan en aan de gang kan tenmaten van de mogelijkheden leerlingen blijven achter deze aanpak zit de leerpsy leren ook hun leren te plannen en het eigen chologische gedachte dat je iets vooral leert leerproces te bewaken en te evalueren ze door er zelf aan te handelen vgl van par verwerven een persoonlijk repertoire aan reren 1983 vandaar dat westhoff 1996 leerhandelingen en inzicht in de efficiëntie spreekt van de handelende leerling deze daarvan in bepaalde omstandigheden is de benadering is er vooral op gericht om bij ene strategie handiger dan de andere als gegeven doelstellingen zo efficiënt en effec dit metacognitieve domein expliciet doel is tief mogelijk leeractiviteiten te organiseren van onderwijs ieren hoe te leren en leren en leerstof te laten verwerken daarbij kun hoe zo effectief mogelijk te leren besteden nen er voor leerlingen best keuzemogelijk de leraar en het schoolboek dus expliciet heden worden ingebouwd juist omdat ver aandacht aan de vaardigheid leren leren schillende leerlingen via verschillende routes resultaat van dergelijk onderwijs is wat het effectiefst leren die keuzes zijn bij zelf westhoff 1996 de leerbekwame leerling standig werken bedacht door de leraar of de noemt schoolboekauteur 40e jaargang nummer 5 juli 2011 361 zelfverantwoordelijk leren singen aan de leerling overlaat dit groeipro ces typeren ze als leren leren hierbij plaat bij zelfverantwoordelijk leren geeft de leraar sen we drie kanttekeningen en of auteur van het leermateriaal slechts globaal aan wat het einddoel is en laat het cyclische groei aan de leerlingen zelf over hoe ze dit doel het gaat niet om een lineaire groei maar willen invullen en bereiken een rigoureu om een cyclische wanneer er nieuwe en zere variant is dat de leerlingen volledig zelf gecompliceerde leerstof aan de orde komt bepalen wat en hoe zij leren het laatste zal zal de leraar soms van zelfstandig of zelf in de context van het voortgezet secundair verantwoordelijk leren te rugschakelen naar onderwijs ook in de toekomst niet gauw zelfstandig werken en daarbij in eerste in voorkomen het eerste kan zich

gaan voor stantie de leerbeslissingen weer zelf in de doen bij het maken van profiel werkstuk hand nemen ken en het aanleggen van lees en schrijf dossiers de leerlingen zelf nemen in beide ambivalente relatie gevallen de voornaamste beslissingen ten de relatie van de ene fase tot een volgende aanzien van de leerdoelen de leeractivitei fase is ambivalent aan de ene kant is de ten en de zelf beoordeling ze hebben een invulling van de ene fase voorwaarde voor grote mate van keuzevrijheid het leren is de volgende wanneer leerlingen geen gele overwegend leerlinggestuurd boekaerts genheid krijgen tot zelfstandig werken maar simons 1995 alleen maar hoeven te luisteren naar door de leraar ge presenteerde informatie en in in het schoolboek zal men geen expliciete structie is een basisvoor aandacht meer aantreffen voor leren leren waarde voor zelfstandig wanneer het de leerling is leerbekwaam en binnen gege leren niet vervuld en wan onderwijs niet ven kaders zijn eigen leraar bronnen die de neer het onderwijs niet expliciet aandacht leerling kan gebruiken kunnen deels in het expliciet aandacht schenkt schenkt aan schoolboek staan maar zullen vaker buiten aan metacognitieve vaar metacognitieve het schoolboek gezocht worden leerlingen digheden zoals zelf kun vaardigheden worden gestimuleerd tot emotionele en nen plannen kiezen en zoals zelf kunnen sociale zelfcontrole om grotere leertaken reflecteren is er niet vol plannen kiezen zelfstandig tot een goed einde te brengen daan aan een ba sis voor en reflecteren is van der molen 1996 vermunt 1992 waarde voor zelfverant er niet voldaan resultaat van dit onderwijs is idealiter de woordelijk leren door aan een basis autonome of in ieder geval zo autonoom auto nome leerlingen voorwaarde voor mogelijke leerling westhoff 1996 zelfv erant woor anderzijds kan een te ver delijk leren doorgevoerde in vulling door autonome relatie van een bepaalde fase de leerlingen groei naar de volgende simons en zuylen 1995 zien de begrippen blokkeren als bij het zelf zelfstandig samen werken zelfstandig leren standig werken de leerstof en de leerroutes en zelfverantwoordelijk leren als elkaar zo verregaand voor gestructureerd zijn dat opvolgende fasen in een groeiproces waarin de leerling al het plan kies en reflecteer de leraar geleidelijk steeds meer leerbeslis werk uit handen wordt genomen staat dit juli 2011 nummer 5 40e jaargang 362 de overgang naar zelfstandig leren duidelijk checklist voor de analyse in de weg en wanneer de leerling voortdu van onderwijsleersituaties en rend en blijvend via expliciete opdrachten lesmateriaal tot plannen kiezen en reflecteren wordt aangezet wordt hem de mogelijkheid ont we hebben geprobeerd bovenstaande on nomen het reguleren van zijn leerproces te der scheidingen concreet te maken de nu internaliseren en tot een tweede natuur te volgende checklist voor de analyse van maken terwijl hij dat bij zelfverantwoorde onderwijsleersituaties en lesmateriaal is een lijk leren wel nodig heeft hulpmiddel om te kunnen bepalen in welke mate er sprake is van zelfstandig werken samenvattend de invulling van een fase is zelfstandig leren of zelfverantwoordelijk voorwaarde voor de volgende fase maar leren de checklist is onderverdeeld in drie een te ver doorgevoerde invulling van een hoofdcategorieen fase kan de overgang naar de volgende fase a plannen van de leertaak juist blokkeren het groeiproces zal dus b uitvoeren van de leertaak niet altijd zo onproblematisch geleidelijk ver c reguleren van de leertaak lopen als simons en zuylen 1995 het voor stellen de categorieen a en c vertegenwoordigen in

de checklist het metacognitieve domein ideale overgang wanneer ze tenminste voor een deel in han wij zijn wel met simons zuylen 1995 den liggen van de leerlingen deze catego van mening dat zelfstandig samenwerken rieen hebben dus alles te maken met zelf een uitstekende overgangsmogelijkheid is standig leren en zelfverantwoordelijk leren tussen zelfstandig werken en zelfstandig categorie b vertegenwoordigt het cognitief leren de samenwerking tussen leerlingen domein en heeft vooral te maken met zelf biedt natuurlijke mogelijkheden tot een standig werken metacognitief gerichte reflectie via opdrach ten als beschrijf met elkaar hoe je als groep de onderverdeling van deze drie hoofdcate deze taak hebt aangepakt en of je daar gorieen in subcategorieen is bedoeld om tevreden over bent of ga met elkaar na of aspecten die tot de drie hoofdcategorieen je tevreden bent over jullie planning en taak gerekend kunnen worden nader te bepa verdeling deze reflecties leren leerlingen len de subcategorieen leiden uiteindelijk tot om in een volgende fase ook individueel negen concrete vragen waarmee onderwijs beslissingen te nemen over strategie tijd en leersituaties en lesmateriaal geanalyseerd plaats van leren kunnen worden met het oog op zelfstandig werken zelfstandig leren en zelfverant woordelijk leren 40e jaargang nummer 5 juli 2011 363 checklist zelfstandig werken zelfstandig leren zelfverantwoordelijk leren a plannen van a leerdoelen stellen 1 wie bepaalt de leerdoelen de leertaak b oriënteren op de 2 wie bepaalt de wijze waarop de leertaak leerlingen zich oriënteren op de leeractiviteit en b uitvoeren van a kiezen van de activi 3 wie bepaalt welke leeractiviteiten de leertaak teiten en hun volgorde worden uitgevoerd en in welke volgorde b kiezen van de aanpak 4 wie bepaalt de aanpak van de leeractiviteiten hier kan het gaan om diverse aspecten van de aanpak mondeling of schriftelijk alleen of samen met anderen verschillende leerroutes of oplossingswegen c kiezen van de plaats 5 wie bepaalt waar de activiteiten worden uitgevoerd d kiezen van de tijd 6 wie bepaalt in welke tijd de activiteiten worden uitgevoerd en hoe lang erover gedaan wordt c reguleren van a bewaken 7 wie bewaakt het leerproces van de de leertaak leerling b evalueren 8 wie geeft commentaar feedback op de uitvoering van de leertaak op het product en op het proces gezien de doelen van de leertaak c toetsen 9 wie bepaalt of de kwaliteit van het leerresultaat producten en proces in overeenstemming is met de onderwijsdoelen achter elk van de negen vragen van de checklist moet de volgende schaal gedacht worden 1 2 3 4 5 leraar leraar en leerlingen leerlingen wanneer het antwoord op de vraag in het neer antwoorden in of rond het midden van linkerdeel van de schaal terechtkomt bv de de schaal terechtkomen wijst dat op een leerdoelen worden vrijwel geheel door de combinatie van gedeelde sturing en zelf leraar het leermateriaal bepaald wijst dat standig leren antwoorden in het rechter op sturing door de leraar en dus in het gun deel van de schaal wijzen op leerlingsturing stigste geval op zelfstandig werken wan en zelfverantwoordelijk leren juli 2011 nummer 5 40e jaargang 364 hoe passen we het geheel van vragen en nen spreken is het nodig dat de antwoord schalen toe bij de analyse van onderwijsleer den op vrijwel alle vragen in de a b en situaties en materiaal van zelfstandig wer c categorie zich in het rechtergedeelte van ken is sprake als de antwoorden op een aan de schaal bevinden tal vragen in de b categorie tenminste in het midden van de schaal vallen in dat geval bepalen

leerlingen een deel van het uitvoeren van hun leertaken van zelfstandig leren is sprake als daarnaast antwoorden uit de a met een voorbeeld willen we de werking en of c categorie zich tenminste in het midden van de checklist illustreren hiervoor kozen den van de schaal bevinden de antwoorden we de instructie voor het project leesverslag op de vragen in de b categorie moeten dan die een vakgroep nederlands in 1996 uit in het midden of rechts op de schaal vallen reikte aan zijn 4 havo leerlingen eerder om van zelfverantwoordelijk leren te kunnen gepubliceerd in tegels 1996 instructie voor het project leesverslag benodigdheden een literair werk dat in drie verschillende uittrekselboeken wordt besproken kopieën van die besprekingen over en weer blz 118 groepsopdracht voor drie personen 1 lees met drie personen ieder apart hetzelfde literaire werk 2 kopieer de besprekingen van dat boek uit drie verschillende uittrekselboeken 3 noteer de vragen van de punten 1 t m 7 behalve 2 in over en weer blz 118 op een apart vel in dezelfde volgorde als in het boek 4 neem over wat in jouw uittreksel over de afzonderlijke vragen wordt gezegd en geef aan wat niet behandeld wordt 5 wissel onder elkaar de gegevens uit zodat ieder drie varianten heeft op de vragen van over en weer blz 118 6 discussieer puntsgewijs over de drie varianten wat zijn de overeenkomsten en wat zijn de verschillen wat moet er bij welk uittreksel bijgevoegd worden en wat kan bij welk uittreksel worden weggelaten geef bij elk punt aan wat je goed of slecht vindt en waarom geef ten slotte een beargumenteerd eindoordeel over elk uittreksel en bepaal welke het beste is en waarom 7 maak beurtelings een verslag van de discussies 8 maak gezamenlijk uit de drie uittreksels het volgens over en weer blz 118 meest ideale leesverslag 40e jaargang nummer 5 juli 2011 365 9 lever in bij je leraar nederlands auteurs en titels van de gebruikte uittrekselboeken de taakverdeling binnen de groep wie bestudeert welk uittreksel wie maakt welk verslag etcetera de planning op datum en tijd verslagen van de discussies het ideale leesverslag dus het eindproduct uit tegels 1996 op de checklist scoren we deze lesopzet als volgt leraar leerlingen 1 2 3 4 5 a plannen 1 leerdoelen x 2 oriëntatie x b uitvoeren 3 leeractiviteiten x 4 aanpak x 5 plaats x 6 tijd x c reguleren 7 bewaken x 8 evalueren x 9 toetsen x leerdoelen oriëntatie aanpak het kennelijke leerdoel het gezamenlijk in de aanpak van de leertaak kunnen leerlin maken van een ideaal leesverslag zie punt gen een paar keuzes en eigen invullingen 9 van de opdracht is geheel door de leraar maken ze mogen zelf de taken verdelen bepaald voor de oriëntatie op de leertaak binnen de groep en een werkplanning voor zover aanwezig geldt hetzelfde maken zie punt 9 van de opdracht ook heeft de eindopdracht een enigszins open leeractiviteiten karakter om die reden scoren we hier een 3 de leeractiviteiten en de volgorde daarvan op de schaal van de checklist de leerlingen zijn stapsgewijs voorgeschreven in de op hebben inbreng in de aanpak van de leeractiviteiten juli 2011 nummer 5 40e jaargang 366 plaats uit het voorgaande valt af te lezen dat we te de keuzemogelijkheden voor leerlingen wat maken hebben met een voorbeeld van zelf de plaats waar ze werken betreft zijn standig werken de helft van de vragen in de beperkt zo blijkt uit de begeleidende tekst b categorie het uitvoeren van de leertaak van het artikel leerlingen kunnen kiezen uit scoort midden in de schaal of hoger in de het lokaal voor stiltestudie voor het lezen c categorie het reguleren

van de leertaak van het literaire werk of de mediatheek zijn lichte sporen van zelfstandig leren aan voor begeleide studie omdat er enige keuze wezig in de categorie geen mogelijk is scoren we een 2 op de schaal het zal duidelijk zijn dat we het boven tijd staande voorbeeld danig hebben moeten de leerlingen mogen zelf plannen op datum interpreteren om alle scores te kunnen aan en tijd zie punt 9 van de opdracht we brengen dat komt omdat we niet over de gaan ervan uit dat er wel een uiterste inle volledige gegevens beschikken bij echte verdatum zal zijn vastgesteld wat de vrijheid onderwijsleersituaties en onderwijsleermate van de leerlingen inperkt vandaar een 4 op rialen kunnen we die gegevens krijgen door de schaal en geen 5 lessen te bezoeken vragen te stellen de lerarenhandleiding te raadplegen enz wie bewaken meer voorbeelden wil zien van de toepas de opdracht suggereert dat de leerlingen sing van de checklist verwijzen we naar bon van begin tot eind zelf hun leerproces bewa set en mulder 1997 ken anderzijds speelt een groot deel van het werk zich af in het kader van begeleide studie in de mediatheek we mogen aan nemen dat de leraar zich daar af en toe op schema van de werkgroep de hoogte stelt van de voortgang van het zelfstandig leren leerproces bij de leerlingen een 3 dus op de schaal leraar en leerlingen bewaken samen een interessant schema met een vergelijk het leerproces met de leraar in de rol van baar doel als onze checklist is dat van de begeleider werkgroep zelfstandig leren 1999 waar van wij beiden deel hebben uitgemaakt het evalueren is vervaardigd in opdracht van het proces samen reflecteren op individuele en groeps management voortgezet onderwijs pmvo producten is impliciet in de opdracht aan we dat de veranderingen in het nederlands zig zie punt 6 en punt 8 dat betekent dat voortgezet onderwijs aanstuurt het boekje de leerlingen voor een gedeelte het product waarvan het deel uitmaakt is verzonden van de leertaak mee evalueren voor deze naar alle scholen voor voortgezet onderwijs bescheiden leerlingeninbreng scoren we een 2 op de schaal toetsen de opdracht suggereert dat de toetsing van het product geheel bij de leraar ligt over toetsing van het ieer proces wordt niets ver meld 40e jaargang nummer 5 juli 2011 367 zelf werken zelfstandig werken zelfstandig leren zelfv erantwoor delijk leren i vaststelling doelen staan vast doelen staan vast doelen staan leerlingen bepalen leerdoel bepaald door leraar bepaald door leraar grotendeels vast specifieke leer doelen en of leermiddel en of leermiddel bepaald door leraar voor die opdracht of en of leermiddel dat onderdeel moeten wel passen binnen algemene doelen 2 omvang en korte gesloten langere gesloten enigszins open open opdrachten openheid van de opdrachten opdrachten opdrachten lange leertaak taak of opdracht mede door leerling geformuleerd taken hebben een taken zijn relatief taken zijn relatief taken zijn beperkte omvang en uitgebreid uitgebreid maar omvangrijk zijn in tijd beperkt beperkt in vergelij king met zelfverant woordelijk leren antwoorden en of antwoorden en of er zijn meerdere er zijn meerdere oplossingen zijn oplossingen zijn antwoorden en of antwoorden en of eenduidig eenduidig oplossingen oplossingen worden meestal worden veelal met mogelijk mogelijk klassikaal besproken antwoordbladen gecontroleerd 3 gerichtheid op gericht op de inhoud gericht op de inhoud evenveel gericht op evenveel gericht op inhoud van de opdracht van de opdracht de inhoud van de de inhoud van de cognitie of namelijk het namelijk het aanle op-

dracht cognitie opdracht cognitie proces aanleren van kennis ren van kennis of als op het leerproces als op het leerproces metacognitie of vaardigheden vaardigheden cogni metacognitie metacognitie tie en een beetje gericht op het leer proces metacogni tie het geleerde kan het geleerde kan het geleerde kan het geleerde kan worden toegepast in worden toegepast in worden toegepast in worden toegepast in de context waarin de context waarin andere situaties con andere situaties con het is aangeleerd het is aangeleerd teksten dan waarin teksten dan waarin het is aangeleerd het is aangeleerd 4 rol leraar al de leraar of het leer de leraar of het leer de leraar of het leer de leraar opleiding dan niet in com middel bepaalt middel bepaalt middel bepaalt deel bepaalt de algemene binatie met leer inhoud inhoud van de inhoud leerdoelen middelen waar aanpak wanneer volgorde aanpak de leraar stuurt in de leraar stuurt in de leraar is coach en de leraar is coach en kleine stappen kleine stappen helpt op aanvraag helpt op aanvraag juli 2011 nummer 5 40e jaargang 368 zelf werken zelfstandig werken zelfstandig leren zelfv erantwoord delijk leren 5 rol leerling de leerling doet wat de leerlingen de leerlingen de leerling doet op gevraagd is bepalen bepalen zelfgekozen wijze wat waar deel inhoud gevraagd is wanneer waar de leerlingen volgorde wanneer bepalen volgorde inhoud aanpak waar wanneer volgorde aanpak leerdoelen moeten wel passen binnen algemene doelen de leerling doet wat de leerling doet op de leerling bepaalt gevraagd is waarbij zelfgekozen wijze wat zelf wat nodig is om plaats tijdstip en gevraagd is doel te realiseren en volgorde door de voert dit uit leerling bepaald worden 6 feedback geen feedback of feedback op feedback op feedback op alleen op leer leerinhoud leerproces aanpak leerproces aanpak inhoud en op inhoud en op inhoud zelfevaluatie door leerling 7 reflectie geen reflectie of reflectie met name reflectie op reflectie op alleen reflectie op op leerresultaat en leerresultaat en leer resultaat en leerresultaat soms enigszins op leerproces leerproces proces uit werkgroep zelfstandig leren 1999 het schema is inhoudelijk verwant aan onze ontwerpadviezen voor checklist het enige grote verschil is de aan zelfstandig leren wezigheid van een begrip zelf werken dat voorafgaat aan de overige drie begrippen recent kreeg het instituut waar wij werken die wij hebben onderscheiden aan de ene de slo in enschede van de overheid en een kant is naar onze ervaring de grens tussen aantal veldaanvragers de opdracht om voor zelf werken en zelfstandig werken in de beeldlesmateriaal te ontwikkelen voor alle praktijk niet altijd scherp te trekken aan de vakken in de basisvorming waarin het andere kant is het voordeel van de aanvul begrip zelfstandig leren zichtbaar werd ge ling met zelf werken wel dat meer naar maakt dat resulteerde in het project zelf voren komt dat ook zelfstandig werken al standig leren in de vakken van het voortge een onderwijsvernieuwing is en niet alleen zet onderwijs dat geleid wordt door een zelfstandig leren gebruikers van onze van ons hetty mulder en waarbinnen de checklist zouden dat uit het oog kunnen ver ander helge bonset materiaal ontwikkelt liezen omdat zelfstandig werken daarin de voor het vak nederlands gekozen werd laagste categorie is we komen hierop voor een opzet waarbij het lesmateriaal terug aan het eind van ons artikel vooral ook de progressie van zelfstandig 40e jaargang nummer 5 juli 2011 369 werken naar zelfstandig leren duidelijk zou uitgangspunt van de adviezen is de situatie maken daartoe ontwikkelden we per vak van zelfs-

tandig werken daarmee bedoelen we steeds twee voorbeelden in de basisvoor 1 zelfinstruerende vrij gesloten opdracht met een voorbeeld voor leerjaar 1 en een ten de leerling kan die zelfstandig uitvoeren voor leerjaar 3 in de tweede fase een voorvoeren zonder of met weinig hulp van begin 4 havo of 5 vwo en een voor eind 4 de leraar en kan ook zelfstandig zijn havo of 5 vwo de bedoeling daarbij is dat werk controleren met behulp van voor het tweede voorbeeld meer of duidelijker beelduitwerkingen van de opdrachten kenmerken van zelfstandig leren vertoont 2 enige vrijheid van de leerlingen ten aanzien van het eerste en het eerste relatief meer in zien van de plaats waar ze werken klas de sfeer van zelfstandig werken ligt studienis media bibliotheek thuis en of de tijd waarop ze werken zelf in de hiervoor beschreven checklist gebruikten len en of de volgorde waarin ze de we in het project als hulpmiddel om ons leeractiviteiten uitvoeren eigen materiaal te analyseren op zelfstandig leren gehalte maar alleen achteraf je eigen de meeste nieuwe methodes nederlands in werk analyseren en bijstellen is toch een wat het nederlands voortgezet onderwijs geven omslachtige werkwijze vandaar dat we op aan het bovenstaande goed vorm wat punt het idee kwamen een lijstje met ontwerp 1 betreft en maken punt 2 mogelijk bij maatregelen op te stellen die ervoor zouden 2 komen natuurlijk beslissingen in het ge zorgen dat op voorhand zoveel mogelijk ding die in de eerste plaats door de docent kenmerken van zelfstandig leren in het sectie genomen worden en niet door het materiaal in het bijzonder in het tweede les leerboek zelfstandig werken is in de nieuwe voorbeeld een plaats zouden vinden we methodes al met al heel behoorlijk gereali presenteerden het lijstje in de vorm van ontseerd maar zelfstandig werken is nog geen werpadviesen aan onze collega s omdat we zelfstandig leren zoals we hebben gezien in denken dat het bruikbaar is voor iedereen de voorafgaande paragrafen wat kan nu die onderwijsleersituaties of onderwijsleer een leraar nederlands doen die delen uit materiaal wil ontwerpen waarin zelfstandig zijn methode zo wil bewerken dat deze leren zichtbaar wordt dus in principe voor meer trekken van zelfstandig leren vertoont alle leraren methodemakers en andere of een methodemaker of ontwikkelaar die onderwijsontwikkelaars bieden we het ook nieuw materiaal wil maken met een hoger aan aan de lezers van dit themanummer van zelfstandig leren gehalte dan het vorige vonk wij formuleerden de volgende adviezen ontwerpadviezen voor zelfstandig leren 1 vergroot de vrijheid van de leerlingen ten aanzien van zowel plaats tijd als volgorde van leeractiviteiten 2 maak de opdrachten taken opener en uitgebreider 3 laat de leerlingen zich oriënteren op het materiaal als geheel juli 2011 nummer 5 40e jaargang 370 4 laat de leerlingen kiezen uit opdrachten taken en laat hen hun keuzes verantwoorden 5 laat de leerlingen bij open en uitgebreide opdrachten taken zelf een aanpak bedenken 6 laat de leerlingen bij open en uitgebreide opdrachten taken zelf een tijdsplanning maken en deze verantwoorden 7 kies regelmatig voor groepswork laat de leerlingen dan zelf een taakverdeling en een tijdsplanning opstellen en laat ze reflecteren op groepsproces en groepsproduct 8 laat de leerlingen in duo s of groepjes reflecteren op elkaars producten ook na individueel werk 9 laat de leerlingen zelf criteria opstellen ten behoeve van de reflectie op elkaars producten of op een groepsproduct 10 laat de leerlingen hun eigen of elkaars product meebeoordelen voor een cijfer via zelfevaluatie of peer

evaluation 11 laat de leerlingen reflecteren op hun eigen leerproces 12 laat de leerlingen nadenken over de relevantie en toepassingsmogelijkheden van het geleerde voor hun schoolse buitenschoolse en naschoolse leven we lichten de bovenstaande adviezen toe klas lokaal biblio of mediatheek studienis via voorbeelden uit het lesmateriaal neder thuis enz wat de tijd betreft moeten de lands voor het zelfstandig leren project dat leerlingen in de zelfstandig leren variant een materiaal heet traject een informatieve planning maken voor een periode van zeven tekst schrijven over een beroep² het is een lesuren en die steeds zelf bewaken en bij bewerking van een oudere slo publicatie stellen in de zelfstandig werken variant milo vellekoop 1993 die ook in vlaan hoeven de leerlingen maar een periode van deren niet onbekend is van looveren vijf lessen zelf in te delen en dit volgens het 1999 er zijn twee varianten van het mate principe als je achter raakt moet je het riaal uitgewerkt een zelfstandig werken werk thuis afmaken er wordt daar niet variant voor het eerste leerjaar en een zelf gevraagd om expliciet te plannen te bewa standig leren variant voor het derde leerjaar ken en bij te stellen havo vwo de volgorde van de leeractiviteiten ligt in beide varianten in grote lijnen vast wegens vrijheid ten aanzien van plaats tijd en onze keuze de leerlingen te leiden door de volgorde opeenvolgende stadia van het ideale schrijf proces achtereenvolgens leren ze dat infor in beide varianten kunnen de leerlingen informatieve teksten antwoord geven op vragen vrij kiezen voor wat de plaats betreft uit van lezers aan welke eisen zulke teksten 40e jaargang nummer 5 juli 2011 371 moeten voldoen hoe ze informatie moeten wat willen ze dat ik leer gebruiken voor hun tekst hoe ze de schrijf hoe willen ze dat ik dat leer taak kunnen uitvoeren in stappen en hoe ze moet ik alles doen moet het per se in gebruik kunnen maken van commentaar deze volgorde van medeleerlingen om hun tekst te verbe hoe merk ik straks of ik het kan of ken teren waar zou ik dit ooit voor kunnen gebruiken opener en uitgebreider opdrachten deze oriëntatie vooraf kan de leerling thuis uitvoeren of in een lesuur voorafgaand aan de opdrachten zijn in de zelfstandig ieren de eigenlijke lessenreeks de leraar kan variant van traject veel opener dan in de besluiten er een korte klassikale bespreking zelfstandig werken variant de leerlingen aan te wijden kiezen zelf het beroep waarover ze schrijven liefst het beroep dat ze voor zichzelf op dat moment voor ogen hebben bepalen het kiezen uit opdrachten publiek waarvoor ze schrijven bepalen zelf hoe en welke informatie ze verzamelen en in de zelfstandig leren variant van traject bedenken in duo s de eisen waaraan hun kiezen de leerlingen hoeveel voorbereidende informatieve tekst moet voldoen in de zelf opdrachten ze uitvoeren op grond van hun standig werken variant kunnen de leerlin eigen inschatting van hun voorkennis over gen slechts kiezen uit drie gegeven beroe informatieve teksten in de zelfstandig wer pen het publiek is gegeven evenals de ken variant moeten alle leerlingen alle voor informatie waaruit geput moet worden en bereidende opdrachten doen de eisen waaraan de tekst moet voldoen een aanpak bedenken zich oriënteren op het materiaal in de zelfstandig werken variant gaan de in beide varianten wordt de leraar aanbevo leerlingen steeds tewerk volgens voorge len om de leerlingen zich van tevoren te schreven en vastliggende aanpakken in de laten oriënteren op de lessenreeks de leer zelfstandig leren variant stellen de leerlingen ling

moet hiertoe het hele pakket oriënteren zelf plannen van aanpak op voor het informeren doorlezen en voor zichzelf de volgende materie verzamelen het schrijven en het her vragen beantwoorden schrijven van hun tekst een voorbeeld opdracht 17 kies op welke manieren je de informatie over het door jou gekozen beroep gaat verzamelen 3 je bent hierin vrij op een punt na alleen jezelf als informatiebron nemen vinden wij niet voldoende maak een plan op welke manieren je informatie gaat verzamelen en hoeveel tijd je daarvoor uittrekt vul dat in op je studiewijzer juli 2011 nummer 5 40e jaargang 372 opdracht 18 bespreek met je duopartner jouw plan en dat van hem of haar ga na of het duidelijk en uitvoerbaar is binnen de gegeven tijd en stel het zo nodig bij opdracht 19 als je je plan besproken hebt met je duopartner en er tevreden over bent kun je nu informatie voor je tekst gaan verzamelen een tijdsplanning maken en becommentarieren ze elkaars teksten zie voor dit laatste verder onder advies 8 in de in de zelfstandig leren variant van traject zelfstandig werken variant komt de vaste maakt de leerling zelf een tijdsplanning zoals duopartner niet voor de leerlingen werken al bleek uit het voorbeeld onder advies 5 hij daar tot aan de commentaarfase geheel verantwoordt deze tegenover zijn duopartner individueel samenwerken met een duopartner reflecteren op elkaars producten voor groepswork in de strikte zin is in de reflectie op elkaars producten komt in beide zelfstandig leren variant van traject niet gevarianten van traject voor in de zelfstandig kozen wel voor samenwerking volgens het werken variant gebeurt dit met een gele principe think and share met een vaste genheidspartner en met behulp van een duopartner een deel van de opdrachten be gegeven formulier met criteria in de zelf staat uit het in vaste duo s reflecteren op standig leren variant met een vaste duopart elkaars plannen zie bv opdracht 18 onder ner en met behulp van zelf opgestelde eisen advies 5 verder stellen de duo s samen het criteria we geven een voorbeeld van de lijstje eisen op voor hun informatieve tekst reflectie op het product in de laatste variant opdracht 27 lees elkaars conceptteksten nog een keer heel goed bekijk nu in hoeverre ze voldoen aan de eisen die jullie hebben opgesteld voor informatieve teksten doe dat eis voor eis en schrijf per eis op wat je vindt van de tekst van de ander als je vindt dat de tekst niet overal aan een bepaalde eis voldoet geef dan zo precies mogelijk aan waar het probleem zit bijvoorbeeld je bekijkt de tekst op de eis duidelijkheid je vindt de tekst niet overal duidelijk je geeft aan welke stukken tekst dan niet duidelijk zijn en wat je daar niet in snapt schrijf vooral ook op wat je goed vindt aan de tekst dat geeft een schrijver moed 40e jaargang nummer 5 juli 2011 373 opdracht 28 wissel met je duopartner het commentaar uit op elkaars teksten dat jullie hebben opgeschreven vraag elkaar door op wat je niet snapt of waar je meer over wilt weten vraag elkaar ook om advies bijvoorbeeld jij zegt dat dit stukje duidelijker moet heb je ook een idee wat ik zou kunnen doen om het duidelijker te maken criteria voor reflectie opstellen producten mee beoordelen dat de leerlingen in de zelfstandig leren in de zelfstandig werken variant beoordeelt variant zelf criteria opstellen en in de zelf alleen de leraar de schrijfproducten van de standig werken variant niet is uit het voor leerlingen in de zelfstandig leren variant gaande al duidelijk geworden kiest de leraar uit twee varianten van mee beoordeling door de leerlingen zelfevaluatie of beoordeling van elkaars werk peer evaluation we geven

het voorbeeld van de zelf evaluatie je levert bij je leraar in a je herschreven tekst zie opdracht 30 b je herschrijfplan zie opdracht 29 c het lijstje eisen dat jij en je duopartner hebben gebruikt om elkaars teksten te becommentarieren zie opdracht 27 d het commentaar dat je duopartner had op jouw tekst zie opdracht 28 e een stukje dat je nu nog moet maken daarin beschrijf je hoe tevreden je bent over je herschreven tekst hoe goed je zelf vindt dat je gewerkt hebt aan de tekst en wat voor cijfer je volgens jezelf verdient je leraar zal alles heel serieus doorlezen en bij zijn eindcijfer rekening houden met wat je onder e hebt opgeschreven als hij in zijn eindcijfer ver daarvan afwijkt zal hij dat mondeling of schriftelijk tegenover jou verantwoorden reflecteren op het eigen leerproces en bineerd in een aparte procestoets de leer nadenken over de relevantie van het geleerde lingen maken die onder leiding van de leraar aan het eind van de lessenreeks in beide varianten van traject hebben we naast de toetsing van hun schrijfproduct de reflectie op het leerproces en nadenken over toets ziet er als volgt uit in de zelfstandig de relevantie van het geleerde gecombineerd leren variant juli 2011 nummer 5 40e jaargang 374 aan het eind van deze lessenserie willen we nog meer van je weten dan of je nu een goede informatieve tekst kunt schrijven we willen ook weten of je nu nieuwe aanpakken geleerd hebt zowel van het schrijven als van het zelfstandig leren om ons dat te laten zien moet je de opdrachten hieronder maken samen vormen die ook een soort toets voor deze toets krijg je geen cijfer maar dat maakt hem niet minder belangrijk als het goed is leer je er zelf ook weer van terwijl je hem maakt denk er dus goed over na en neem er de tijd voor opdracht 31 je bent in de afgelopen lessen bezig geweest om een informatieve tekst te schrijven in stappen 1 schrijf uit je hoofd de stappen op die je je nog herinnert in de volgorde waarin je ze gedaan hebt 2 welke stappen waren nieuw voor je en welke deed je al als je iets schreef 3 bedenk drie situaties een op school een buiten school een later na school waarin je deze stappenaanpak van het schrijven nodig zou kunnen hebben leg uit waarom 4 welke stappen zou je dan weer zetten en welke niet weer leg uit waarom opdracht 32 ook ben je in de afgelopen lessen bezig geweest met zelfstandig leren 1 schrijf uit je hoofd op wat dat zelfstandig leren betekende wat was er anders dan anders in deze lessen op welke punten mocht je meer zelf doen en bepalen dan anders 2 bedenk drie situaties een op school een buiten school een later na school waarin je deze zelfstandig leren aanpak nodig zou kunnen hebben leg uit waarom de zelfstandig leren variant heeft bovendien nog tussentijdse reflectie op het leerproces een voorbeeld opdracht 25 noteer voor jezelf het antwoord op de volgende vragen 1 hoe tevreden ben je over hoe het schrijven ging ging het makkelijker dan je je had voorgesteld of moeilijker op welke punten 2 hoe tevreden ben je zelf over je tekst zoals hij er nu ligt in hoeverre is hij geworden zoals jij wilde welke stukken ervan vind je het beste welke zou je zelf nog willen veranderen 40e jaargang nummer 5 juli 2011 375 bruikbare vragen voor reflectie op het leerbaardheid van zelfstandig werken hoeft vol proces in het algemeen zijn die van westgens ons geen twijfel te bestaan we zien hoff 1996 leraren en scholen in nederland op grote wat was je doel schaal en enthousiast met deze vernieuwing heb je dat bereikt aan de gang gaan we zien steeds meer leer hoe weet je dat middelen die deze vernieuwing goed vorm kunnen geven de haalbaarheid

van zelfstandig leren wat betekent dat voor het vervolg staat ter discussie zo weten wij in termen van bijvoorbeeld daniels 1997 is op auto nomie van de leerlingen gericht onderwijs wel haalbaar willen en kunnen de leerling besluiten die gewend zijn dat hen op hun verzoek alles tot meerdere keren toe wordt uit met twee opmerkingen willen we dit artikel gelegd en wier werk om de haverklap door afsluiten de eerste heeft specifiek betrek de docenten wordt gecontroleerd en met king op zelfstandig werken doordat dit cijfers gewaardeerd wel zoveel verantwoord steeds de laagste positie inneemt zowel in delijkheid dragen vallen de zwaksten onze checklist als in de traject varianten niet tussen de wal en het schip als ze steeds kan de indruk ontstaan dat wij zelfstandig maar op zichzelf zijn aangewezen werken geen onderwijsvernieuwing zouden vinden en alleen zelfstandig of zelfverant onze mening is dat de antwoorden op deze woordelijk leren zie bv daniels 1997 dat en dergelijke vragen alleen kunnen worden is geenszins het geval trefwoorden van zelf verkregen via zorgvuldige praktijktests alle standig werken zijn een vergrote dosis eigen materiaal dat vervaardigd wordt in het kader activiteit en minder leraarafhankelijkheid bij van het project zelfstandig leren in de vak de leerling door de vergrote sturing die van ken van het voortgezet onderwijs zal dan het leermiddel uitgaat beide achten we een ook voor zover mogelijk worden uitgetest in grote stap vooruit vergeleken bij het klassi de lespraktijk waar dit niet mogelijk is zui kale doceer en luisteronderwijs ook als de len oordelen worden gevraagd van panels stap naar metacognitie het trefwoord van van leraren en leerlingen over onder andere zelfstandig leren niet of nog niet wordt de haalbaarheid van het materiaal vanuit gezet is er ons inziens toch al veel gewon de empirie zal stukje bij beetje duidelijk nen moeten worden welke mate van verant woordelijkheid voor hun leerproces aan wel de tweede opmerking heeft betrekking op ke leerlingen in welk soort onderwijsleersi de haalbaarheid van zelfstandig werken en tuaties kan worden toevertrouwd zelfstandig leren ten aanzien van de haal helge bonset hetty mulder nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling slo h bonset slo nl h mulder slo nl juli 2011 nummer 5 40e jaargang 376 noten 1 aanleiding daarvoor vormen de nieuwe kerndoelen voor de basisvorming de eerste drie jaar van het nederlandse voortgezet onderwijs en de nieuwe eind examenprogramma s voor havo vwo de tweede fase en vmbo het nieuwe vbo mavo in de toelichtende teksten hierbij is herhaaldelijk sprake van zelfstandig leren of begrip pen die daarmee verwant zijn de duidelijkste impuls voor deze ontwikkeling is gekomen vanuit de tweede fase waarin het begrip studiehuis is ontwikkeld studiehuis is een metafoor voor een pedagogisch didactische aan pak waarin eigen activiteit en zelfwerkzaamheid centraal staan ze is oorspron kelijk bedacht om een brug te slaan naar het hoger onderwijs universiteiten en hogescholen vragen immers een grote zelfstandigheid van leerlingen 2 de in dit artikel beschreven lespakketten traject kunnen in verband met de implementatiestrategie vanuit het project alleen worden verkregen in het kader van nascholing ze kunnen dus niet los bij de slo worden besteld 3 de in opdracht 17 genoemde manieren om informatie te verzamelen zijn jezelf als informatiebron vraaggesprek schriftelijke bronnen world wide web bibliografie boekaerts m simons p r j 1995 leren en instructie psychologie van de leerling en het leerproces assen van gorcum bonset h mulder h

1997 leren leren in de nieuwe tweede fase levende talen 525 p 670 678 bonset h rijlaarsdam g 1996 leren leren bij nederlands in de tweede fase moer 1996 6 p 278 290 couzijn m rijlaarsdam g 1996 leren leren bij nederlands in de basisvorming levende talen 510 p 301 306 daniels j 1998 leren leren volgens de checklist en de schaal van bonset en mul der levende talen 527 p 77 78 kaldewaij j e a 1996 leren leren in didactisch perspectief groningen wolters noordhoff 40e jaargang nummer 5 juli 2011 377 milo c vellekoop h 1993 traject schrijven en herschrijven op basis van feiten enschede slo nuy m van vroomhoven w 1996 zelfstandig leren houten schoolpers educa tieve partners kpc simons p r j zuylen j j g 1995 de didactiek van leren leren tilburg meso consult studiehuisreeks nummer 4 tegels j 1996 nederlands in het studiehuis moer 1996 6 p 272 278 van der molen h 1996 zelfstandig leren een poging tot begripsverheldering in stuurgroep profiel tweede fase voortgezet onderwijs organisatie in het studiehuis s gravenhage procesmanagement voortgezet onderwijs van looveren h 1999 in het spoor van traject doel en publiekgericht schrijven inleiden in de tweede graad in r rymenans h de jonghe het schoolvak neder lands verslag van de twaalfde conferentie beigem amsterdam stichting conferen ties het schoolvak nederlands van parreren c 1983 leren door handelen apeldoorn van walraven vermunt j h d m 1992 leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs dissertatie kub tilburg werkgroep zelfstandig leren 1999 samen aan de slag klein praktijkboek voor actief en zelfstandig leren s gravenhage procesmanagement voortgezet onderwijs westhoff g 1996 zelfstandig leren en zelfstandig leren is vier levende talen 510 p 253 257 juli 2011 nummer 5 40e jaargang 378 40e jaargang nummer 5 juli 2011